

Бескоровайна Н.О.
старший викладач

Лещенко Л.П.
старший викладач

кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації
Шамхалова Н.А.

старший викладач
кафедри іноземних мов фінансового факультету

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

НАЦІОНАЛЬНІ ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті йдеться про національні педагогічні стратегії мовної підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Акцентується увага на принципах державної політики у сфері освіти та мовних стратегій, якості освіти, європейську політику в мовній сфері.

Ключові слова: освіта, мова, політика, стратегія, мовна компетентність.

Abstract. The article deals with the national pedagogical strategies of language training of specialists in higher education institutions. The emphasis is on the principles of state policy in the field of education and language strategies, quality of education, European policy in the language sphere.

Key words: education, language, politics, strategy, language competence.

У зв'язку з розширенням соціокультурного змісту, зміцненням пріоритету мовної освіти, що сформувався останніми десятиліттями у глобалізованому суспільстві, проблема підготовки викладача мов постає особливо гостро.

В аналізованому контексті досягнення країн-лідерів, які здобули світове визнання в плані професійної підготовки фахівців, викликають наукове зацікавлення й потребу детального вивчення, систематизації та узагальнення накопиченого досвіду. Актуальність титульного питання підкреслюється не лише необхідністю теоретичного розгляду, а й практичного застосування перспективних набутоків національних систем освіти, їх перенесення на вітчизняний ґрунт. В останні роки вітчизняними науковцями активно здійснюються пошуки шляхів професійної підготовки майбутніх учителів, вихователів у вищих педагогічних навчальних закладах. Тому у контексті нашого дослідження певний інтерес становлять праці В. Андрущенка, Н. Антонюка, М. Богуша, А. Гончарука, О. Зінченка., Г. Крючкової, О. Котенка, С. Ніколаєнка, О. Околовича та ін.

Основна ідея, над якою працює наша держава є децентралізація управління, що означає для української освіти те, що розвиток освіти не повинен бути виключною справою держави, а перетворитися в багатоаспектну партнерську взаємодію центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, студентами та їхніми родинами, державними й недержавними освітніми закладами, педагогами, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями.

Міністерство освіти і науки запропонувало проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. Метою реформування є створення

привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір.

Основними завданнями Стратегії реформування вищої освіти є забезпечення конституційних прав громадян на якісну вищу освіту та рівного доступу до якісної вищої освіти, реорганізація системи управління вищої освіти з метою забезпечення захисту національних, регіональних та місцевих інтересів, а також інтересів усіх суб'єктів національної системи вищої освіти України. Також стратегія передбачає трансформацію університетів у центри незалежної думки, забезпечення справедливої конкуренції між закладами вищої освіти як запоруки високої якості вищої освіти, створення належного зв'язку між ринком праці та системою вищої освіти, а також інтеграцію вищої освіти України у світовий і європейський освітньо-науковий простір.

Планується створити систему забезпечення якості вищої освіти, яка відповідатиме рекомендаціям і стандартам європейського простору вищої освіти, урахуватиме кращі світові практики та виступатиме головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості.

Стратегією також передбачена інтеграція вищої освіти і науки, яка має досягатися шляхом підвищення частки та якості дослідницької та інноваційної діяльності у закладах вищої освіти, а також підвищення актуальності змісту вищої освіти та рівня дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти.

За визначенням авторів документа, кінцевою метою реформи системи фінансування вищої освіти України є підвищення ефективності державних витрат на вищу освіту без суттєвого збільшення їх частки в консолідованому бюджеті держави з метою забезпечення потреб суспільства та економіки у фахівцях з вищою освітою і гарантованого надання особам, здатним здобувати вищу освіту, якісної освіти. Також на заміну системі державного замовлення мають прийти інші сучасні форми державного фінансування вищої освіти.

Основними механізмами реформ на переконання авторів стратегії є залучення до процесу провідних учених та викладачів закладів вищої освіти, підвищення соціального статусу науково-педагогічних і наукових працівників, забезпечення здорової і справедливої конкуренції на ринку освітніх послуг, перехід від системи держзамовлення до сучасних методів державного фінансування, концентрація фінансових ресурсів держави у провідних університетських центрах, стимулювання інтеграції університетів і наукових установ, забезпечення академічної та фінансової автономії закладів вищої освіти, заохочення приватного інвестування у сферу вищої освіти і наукових досліджень тощо. Отже, ознайомившись із цими стратегіями, очевидно, що можна виокремити три принципи, за якими варто в Україні змінювати кількісні показники на якісні: принцип націоналізації, де національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна як гармонійно розвинену особистість. По-друге, розвиток вищої освіти повинен

підпорядковуватися законам ринкової економіки, по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, зокрема і європейських, з якими слід узгодити законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України.

До основ загальної мовної стратегії ЄС у сфері освіти, зокрема щодо інших мов, належать: право всіх громадян вивчати та використовувати свою державну мову і мови меншин; право всіх громадян вивчати щонайменше дві іноземні мови в період обов'язкової шкільної освіти; обов'язок усіх урядів заохочувати й підтримувати вивчення іноземної мови після шкільної освіти; обов'язок усіх урядів підтримувати багатомовні заходи [1].

На нашу думку, існує й інша проблема, що близько стикається з проблематикою академічної мобільності, — це проблема належного володіння іноземними мовами, зокрема мовами країн-лідерів європейського освітнього простору, про які ми згадували вище. Нагадаємо, що в концепції європейського простору вищої освіти наголошується на тому, що доступність різних програм для студентів стане можливою тільки у разі володіння не однією, а кількома мовами. У своєму прагненні до інтеграції в ЄС керівники України та її громадяни мають урахувати питання потенційної мовної компетентності студентів, викладачів, науковців, яка все ще залишається на невисокому рівні.

Сьогодні існують різні причини, які змушують переглядати зміст та напрямки підготовки фахівців в галузі викладання іноземних мов. Зростає культура безперервної освіти, попит на досвідчених та успішних викладачів іноземних мов, які не просто досконало володіють знаннями з предмету викладання, а й готові до постійного пошуку, професійного самовдосконалення, діалогу культур, переосмислення та адаптації власного педагогічного стилю до нових умов, що їх диктує час.

Адже ключовою фігурою майбутньої цивілізованої світової спільноти є освітянин, який поважає культури інших країн, мобільний у своєму розвитку та професійній діяльності; це фахівець, озброєний фундаментальними соціально-гуманітарними й спеціальними знаннями, спроможний розв'язувати типові практичні завдання, проектувати своє професійне зростання за принципом навчання впродовж життя. Отже, компетенції, якими повинні оволодіти майбутні педагоги: — передавати студентам предметні/культурні знання, критично їх осмислюючи; — створювати навчальні ситуації та керувати освітнім процесом; — адаптувати педагогічні технології до специфічних потреб студентів; — співпрацювати з колегами у єдиній педагогічній команді; — здійснювати самоосвіту та саморозвиток; — виявляти етичну поведінку [2, 48–49].

Ефективно себе зарекомендувала комунікативно-компетентнісна модель навчання іноземних мов, вперше запропонована М. Кенелом і М. Свейном, дослідниками Торонтського університету. Складниками цієї моделі є лінгвістичний, соціолінгвістичний, дискурсивний та стратегічний компоненти [3, 6]. У контексті канадської мовної освіти основні акценти, відповідно, спрямовані на: — вивчення другої офіційної мови та/або іншої мови; — ранній старт у вивченні іноземних мов (другої офіційної); — забезпечення програмної

реалізації комунікативного підходу до вивчення мов (формування лінгвістичної, дискурсивної, соціолінгвістичної та в деяких програмах — культурної компетенції); — формування «загальної компетентності особистості», яка має міжкультурну природу [1, 5]. Зміст навчання другої іноземної мови базується на тих самих принципах, описаних дещо в інших термінах.

Багатьма документами з мовної освіти, виданими останнім часом Радою Європи, чітко визначено пріоритети, які покладено в основу підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, а серед них — пошук шляхів заохочення багатомовності, соціальної інтеграції, мобільності та розуміння культурної розмаїтості світу. Викладач іноземної мови нової формації — це посередник, який забезпечує реалізацію соціального замовлення в галузі мовних контактів відповідно до національних пріоритетів та потреб у сучасному глобалізованому світі. У Національній доктрині розвитку освіти (2002) іншомовний аспект найбільш повно представлений у розділі «Стратегія мовної освіти», у якому зазначається, що у державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою.

На окремо увагу та вивчення заслуговує проблема підготовки не просто фахівця з іноземної мови, а педагога. Ця проблема загальнодержавного значення. Спробуємо хоча б схематично її окреслити в рамках цієї статті. Отже, в Україні професійно-педагогічну підготовку викладачів іноземних мов регламентує Закон України «Про вищу освіту», Національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Цільова комплексна програма «Вчитель» [4, 1]. Основними вимогами до теоретичної підготовки, які сформульовані у Цільовій комплексній програмі «Вчитель» є наступні: вчитель іноземної мови повинен знати основні етапи розвитку навчання іноземних мов; вчитель іноземної мови повинен розуміти основні теорії формування комунікативної компетенції учнів, яка складається з: мовленнєвої компетенції; соціокультурної компетенції; лінгвістичної компетенції; країнознавчої компетенції; навчальної компетенції; стратегічної компетенції тощо.

Основні вимоги до практичної підготовки вчителя іноземної мови включають уміння реалізувати: комунікативно-навчальну функцію, яка складається з інформаційного, мотиваційно-стимулюючого і контрольного-коригуючого компонентів, тобто кваліфіковано застосовувати сучасні принципи, методи, прийоми і засоби навчання іншомовного спілкування; виховну функцію, тобто вирішувати завдання морального, культурно-естетичного, трудового виховання учнів засобами іноземної мови з урахуванням особливостей ступеня навчання; розвиваючу функцію, тобто прогнозувати шляхи формування і розвитку інтелектуальної та емоційної сфер особистості учня, його пізнавальних і розумових здібностей у процесі оволодіння іншомовним мовленням; освітню функцію, тобто допомагати учням в оволодінні вміннями вчитися, розширювати свій світогляд. Для успішного виконання вищезазначених функцій учитель має насамперед оволодіти курсом методики навчання іноземних мов.

Методична підготовка вважається головним чинником професійної підготовки майбутнього вчителя. Водночас це відносно самостійна система з власним змістом, структурою, функціями. Вона забезпечується вивченням циклу навчальних дисциплін (методики викладання іноземної мови), спецкурсів і спецсемініарів; участю студентів у науково-дослідній і науково-методичній роботі та педагогічній практиці.

Головною метою навчальних курсів є формування й удосконалення методичної компетенції, підґрунтя якої складають знання методологічних і теоретичних основ методики навчання мови, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння застосовувати знання мови в педагогічній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та ін.).

Отже, як бачимо акцентується увага на методичній підготовці і забуваються такі поняття як людиноцентризм, тобто сфокусуватися на вивченні аудиторії її кліматі, здібностях учнів, студентів. За європейськими дослідженнями найбільш важливими умовами для розвитку педагогічної творчості вчителями було названо: **морально-психологічний клімат**: відсутність конфліктів і позитивний емоційний фон у педагогічному колективі. Творча атмосфера в педагогічному колективі з'являється лише за сприятливого клімату, а творчий стан колективу попереджає виникнення негативних явищ. Творча праця починається там, де вчитель розглядає власну індивідуальну працю з точки зору колективних переконань; **матеріальну базу**: підтримка створення домашніх та шкільних бібліотек, методичних кабінетів, ТЗН, банку новітніх технологій навчання та виховання тощо; **стимулювання творчої діяльності вчителя і учнів**: учитель має відчувати, що його ініціатива в роботі заохочується як морально, так і матеріально. **план розвитку вчительської творчості**: особистий творчий план. Він має бути ініціативою самого вчителя, а не формальним документом, який виникає під тиском з боку керівництва; **час учителя**: стомлений, виснажений, роздратований учитель навряд чи здатний до творчості. Відоме твердження В.О. Сухомлинського про те, що «вільний час учителя — це коріння, яке живить гілки педагогічної творчості», має стати реальністю для кожної школи, а не лише прикрасою методичного кабінету [5, с. 79–80].

У країнах-членах Ради Європи виникає потреба в підготовці студентів до самостійного навчання і самовдосконалення впродовж усього життя, що стало причиною переходу від механічного накопичення знань до розвитку вмінь та здібностей кожного студента. З цією метою все більше уваги приділяється організації самостійної роботи студентів, що сприяє формуванню навчальної компетенції. Фахівці розглядають самостійну роботу як форму організації і реалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яку спрямовує і контролює викладач або сам студент у відповідності з програмою навчання та індивідуальними потребами на аудиторних заняттях чи у позааудиторний час з метою оволодіння професійними знаннями, навичками й уміннями [5, с. 79]. З метою уніфікації рівнів володіння іноземними мовами, підвищення мотивації

студентів до навчання, стимулювання самоосвіти та самооцінки в процесі оволодіння іноземними мовами Рада Європи рекомендує використовувати Європейський Мовний Портфель (ЄМП), що ґрунтується на загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти. Даний документ визначається Радою Європи як пакет, на основі якого його власники відображають досягнення і досвід у вивченні іноземних мов, збирають зразки виконання робіт, а також отримані свідоцтва та сертифікати. ЄМП надає студентам можливість самостійно простежувати прогрес у вивченні мов, інформувати про набуття мовних кваліфікацій та зміст мовних курсів і планувати цілі на подальше навчання [5, с. 83]. У своєму прагненні до інтеграції в ЄС керівники України та її громадяни мають враховувати питання **потенційної** мовної компетентності студентів, викладачів, науковців, яка все ще залишається на невисокому рівні. Ми надалі не зможемо дозволити собі науково-дослідницьку та педагогічну ізоляцію, спричинену низьким рівнем мовленнєвої компетентності суб'єктів освітнього процесу. На нашу думку, більш плідними будуть дискусії не щодо двомовності або другої державної мови, а концентрація зусиль на оволодінні як мінімум двома іноземними мовами, розпочинаючи з початкової школи, та формування певної мовної компетентності уже на рівні базової освіти.

Отже, розвиток іншомовної освіти у ВПНЗ України, враховуючи її соціальну роль і функції, здатність здійснювати діалог культур та її транснаціональні масштаби, стало першочерговим завданням уряду у формуванні майбутнього нації.

Література

1. Мукан Н.В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл: професійне становлення та розвиток (на матеріалах Великої Британії, Канади, США): [монографія] / Н. В. Мукан. — Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. — 284 с.

2. Attracting, Training and Retaining High-Quality Teachers in Quebec: Report by the Ministere de L'Education du Quebec (Canada) to the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). — Quebec: Ministere de L'Education, 2003. — 136 p.

3. Working with the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) in the Canadian context [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.cmec.ca/docs/assessment/CEFR-canadian-context.pdf>.

4. Цільова комплексна програма «Вчитель». — К., 1997. — 14 с.

5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). — К.: Райдуга, 1994. — 61 с.

6. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ. Педагогічна практика: Навч. посіб. / Авторський колектив: Калініна Л. В. (науковий керівник), Махінов В. М. (науковий керівник), Самойлюкевич І. В., Березенська Л. І., Сіваєва Н. П., Темченко Л. В., Петранговська Н. Р., Попова Л. М., Федько Л. Я., Кравченко А. О. — К., 2007.